

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

Hans
Selye

(1907-1982)

Yazan ve Çizen:
Bilgin Ersozlu

Yıl 1918. Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Komarom kentindeyiz. Küçük Hans ve arkadaşları havanın elverişli olduğu pek çok sabah yaptıkları gibi okula birlikte yürümek için Tuna Nehri'nin kıyısına çıkan yol ağzında buluşmuş.

Günaydın Ugor, günaydın Reka, günaydın Rita. Bekletmedim, değil mi?

Günaydın Hans.

Yoo. Biz de şimdi geldik zaten.

Gü... Günaydın.

Oo, amma genişmiş bu Tuna. Nehir değil de bizim İstanbul ya da Çanakkale boğazlarından biri sanki.

Evet Simitçiğim. Tuna, üzerinde sadece kayıkların ve teknelerin değil, koca koca gemilerin bile yol alabildiği gerçekten büyük bir nehir.

Hans, arkadaşı Rita'da bir durgunluk fark eder.

Rita. Yüzün biraz solgun gibi. Üşüdün mü? İyi misin?

Ü... Üşümedim ama sormakta haklısın Hans. Nasıl ifade edeceğimi bilmediğim bir his bu. Kendimi... Bu sabah uyandığımdan beri kendimi bir garip hissediyorum işte.

Aa, neyi var arkadaşının acaba?

Dur bakalım, anlarınız şimdi.

Rita'nın kardeşi Reka araya girer.

Niye böyle hissettiğinle ilgili benim bir fikrim var Rita. Bu öğleden sonra müsamerede okuyacağın şiir yüzünden.

Şey... Galiba sen de haklısın Reka. Dün gece son kez prova ederken birkaç dizede takılıp durdum. Evet, evet. Ondan olmalı.

Anlaşıldı. Okuyacağı şiiri iyi ezberleyememiş demek ki.

Evet. Kalabalığın karşısında okurken şiirin dizelerini unutmaktan endişeli Rita.

Hans benzer bir durumu daha önce kendisinin de yaşadığını hatırlar ve bunu arkadaşına anlatır.

Anlıyorum galiba Rita. Biliyor musun, bence endişe edecek bir şey yok. Ben de geçen yıl bir sabah huzursuz bir uykudan yüzümü ateş basmış gibi bir hisle uyanmıştım. Hâlbuki üşümemiştım ve hasta değildim. Sonradan anladım ki bu tatsız durumun nedeni o gün yazılı sınavımın olmasıydı.

Ama nasıl olur? Sen derslerine çalışır, sınavlarda da gayet iyi notlar alırsın Hans.

Orası öyle. Notlarım genelde iyidir ama o birkaç gün boyunca tembellik etmişim ve sınavda çuvalayacağımı içten içe biliyordum. Yine de o hisse engel olamadım. Öğretmen soruları tahtaya yazmaya başladığında heyecandan kalemi tutamaz olmuştum. Aynı anda ağızım kurumuş, dilim damağıma yapışmıştı.

Ooo! Senin hâlin benimkinden fenaymış desene. Neyse, bu duyguları yaşayan tek kişi olmamak beni biraz rahatlattı. Sağ ol Hans.

Bak sen Hans'ın başına gelene.

Herkesin başına gelebilir.

Çok ilginç.

Sonra ne oldu peki Hans?

Cevapları yazmaya başladığım anda bir şeyciğim kalmadı! Yeterince çalışmadığım için pek iyi bir not alamadım tabii ama hâlâ sizinle aynı sınıfta olduğuma göre sonuç korktuğum kadar kötü değilmiş. Ha ha ha!

Ha ha ha!

O zaman "darısı başıma" diyeyim.

Harika. Rita'nın tedirginliği de şiirini okumaya başladığı anda kaybolsa keşke.

Şimdi göreceğiz. Bak, kürsüye çoktan çıkmış da şiiri bitiriyor bile.

Rita okurken bir iki yerde duraksasa da şiirin içerdiği duyguyu dinleyenlere aktarmayı başarır.

Kamaranın lombozunda durmuş Limanda kalanlara bakarken, bakarken, Ve geminin kalkış saati vurmuş, Tuna Nehri akarken, akarken!

Bravoo!

Yaşaaa!

Oo! Herkes alkışladığına göre güzel okudu anlaşılır.

Şak şak şak!

Öyle görünüyor.

Öğleden sonra aynı yoldan evlerine dönerken...

Hem sen iyi okudun hem de şiir o kadar duygu yüklüydü ki neredeyse dinlerken ağlayacaktık Ri... O da ne? Bu gelen öğretmenimiz değil mi? Ama neden bu kadar hızlı sürüyor bisikletini?

Çekilin yoldan çocuklar, çekilin. Frenler!

Eyyah! Öğretmenin bisikletinin freni mi patlamış ne?

Eyyah!

Bisikletin hızla üzerlerine geldiğini gören çocuklar bir an donakalır. Neyse ki şoku atlattı kendilerini yol kenarına atmak için yeterli zaman bulurlar.

Hoop!

Gidonu hafifçe çimlere doğru çevirin öğretmenim!

Ay bakamayacağım ben! Ya da ancak parmaklarımın arasından bakabilirim.

Ha ha ha!

Neyse ki öğretmenleri ayaklarını yere sürterek yavaşlar ve freni patlayan bisikletle bir yere çarpmadan durmayı başarır. Birkaç saniye sonra...

İyi misiniz, hiçbirinize bir şey olmadı ya çocuklar?

İyiyiz bayan Berta. Siz iyi misiniz?

Dizlerim titriyor ve dudaklarım kurumuş durumda ama doğrusu ucuz atlattık. Sanırım birer bardak su hepimize iyi gelecektir.

Benim kalbim hâlâ güm güm atıyor.

Hepimiz korktuk biraz ama içimi bir rahatlık hissi de kapladı şu an.

Bu kadar heyecan yeter. Al ben de sana bir bardak su vereyim Peynirciğim.

Tam zamanında. Su gibi aziz ol Simitçiğim.

Bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı sona erer. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılmış, daha düne kadar egemen olduğu topraklarda yeni ülkeler kurulmuştur. Hans Selye'nin orduda uzun yıllar cerrahlık yapmış babası artık mesleğine sivil yaşamda devam etmektedir. Ancak ailesi, savaşla birlikte, maddi açıdan zor duruma düşer ve bu yeni koşullara uyum sağlamaya çalışırlar. Babası bir gün Hans'ı karşısına alır:

İşte böyle Hans. Elimizde kalan tek maddi varlığımız bu klinik. İleride belki sen de benim gibi, büyükbaban gibi, büyük büyükbaban ve büyük büyük büyükbaban gibi tıp eğitimi alıp aile geleneğimiz olan bu mesleği...

Aile geleneğine dönüşen cerrahlık mesleğini devam ettirmemi istiyorsun, değil mi baba? Olabilir çünkü tıba ben de ilgi duyuyorum. Ama hayatta öğrenmek istediğim başka şeyler de var. Örneğin en az dört dilde okuyup konuşup yazabilmek. Bence bu büyük bir zenginlik. Hem sence de ileride yapacağım meslek konusunda karar vermek için henüz erken değil mi?

Elbette oğlum. Haklısın. Yaşamımızda sahip olduğumuz tüm zenginliklerin içinde kaybetmeyeceğimiz kesin olan tek şey, öğrenip kafamızın içinde biriktirdiğimiz bilgilermiş. Ben bunu bir hayli geç anladım.

Ha ha ha! Peynirciğim, doğrusu güzel konuştu ama kaç kuşak büyükbaba saydı öyle? Bir, iki, üç... Tam dört kuşaktır doktor muymuş yani Hans'ın baba tarafı?

Ha ha ha! Hepsi de askerî cerrahmış sanırım. Bakalım küçük küçük küçük torun Hans kendine nasıl bir yol çizecek.

Yıllar çabuk geçer. Hans Selye lise eğitiminin ardından tıp okumaya karar verir. Ancak hedefi babası ve dedeleri gibi cerrah olmak değil, bilimsel araştırmalar yapmaktır. Eğitim için, imparatorlukların dağılmasından ardından Tuna Nehri çevresinde yeni kurulan Çekoslovakya'nın başkenti Prag'a gider.

Planlarına uyup lise eğitimi boyunca ana dili gibi öğrenmeyi başardığı birkaç yabancı dil, Paris ve Roma gibi büyük Avrupa kentlerinin üniversitelerinde hem okuyup hem çalışarak deneyim kazanmasını kolaylaştırır. Karşılaştığı hastaları farklı bir bakışla gözlemlemeye de henüz tıp öğrencisiyken başlar.

Evet, son muayenemizde bu yana devam eden şikâyetlerinizden bahsedin lütfen.

Ee, şey... Eklem ağrılarım hiç eksilmedi evladım...

Bugün artık Çekoslovakya da yok, Çekya ve Slovakya diye iki ülke var, değil mi Peynirciğim?

Evet Simitçiğim.

Geçmiş olsun bey amcacığım.

Şifalar dileriz amca.

Dünkü muayeneden sonra bir değişiklik oldu mu teyzeciğim?

Maalesef doktor. Bağırsaklarımdaki o sorun sürüyor. İştahsızım. Ağızımdaki kuruluk da geçmedi.

Söyle bakalım, sen bugün nasılsın ufaklık?

İyiyim ama her yerim ağrıyor doktor abi.

Anlıyorum. Peki eklem ağrınız var mı?

Olmaz mı oğlum, olmaz mı! Haftalardır eklemlerinin ağrımadığı tek bir gün var mı, diye sorsana.

Yemek yiyebildin mi?

Birkaç kaşık çorba içebildim, o kadar.

Hımm... İlginç...

Başka?

Bir de dünden beri kollarım bacaklarım kaşınıyor.

Size de geçmiş olsun hanım teyzeciğim.

Geçmiş olsun.

Hımmm... İlginç...

Bakalım nereye varacak bu muayenelerin sonunda.

Bakalım.

Henüz neyin peşinde olduğunu bilmiyor olsa da Hans Selye yaptığı gözlemleri yorumlamaya çalışır.

Çok, çok ilginç... Takip ettiğim hastaların şikâyetlerinin neredeyse hiçbiri, sahip oldukları hastalıkların yaygın belirtilerinden değil.

Hepsinin bizzat yaptığım muayeneler ve testlerle ne olduğunu kesin olarak bildiğim farklı bir hastalığı var. Ama bu hastalıklardan dert yandıkları noktaların pek çoğu ortak. Ağrılar, sızılar, terlemeler, kaşıntılar, döküntüler... Bu benzerliklerin bir nedeni olmalı.

Hımmm!

Hımmm!

Hastaların gösterdiği pek çok bulgu, gerçekten hasta oluşlarından kaynaklı olmayabilir. Acaba farklı hasta ve hastalıklarda görülen bazı ortak belirtiler, vücudun o hastalığın baskısıyla başa çıkmaya çalışırken verdiği tepkilerden ibaret olabilir mi?

Acaba yaşanan baskılara bağlı olarak kişinin kendisini hasta hissetmesine neden olan, henüz adı konmamış, bilinmeyen bir hastalıkla mı karşı karşıyayız?

Bize mi soruyor bunları? Ne desem bilmem ki. Strese girdim ben de şimdi bak. "Olabilir" de desem, "Mümkün değil, hayatta olmaz" da desem kafadan atmış olacağım Peynirciğim. İyisi mi bu konuları biraz daha araştırırsın Hans abi.

Ha ha ha! Bize sormuyordu, kendi kendine düşünüyordu sadece ama yine de güzel cevap verdin Simitçiğim.

Sonunda tıp eğitimlerini tamamlayıp bir endokrinolog olan Selye, bir süre sonra kendi kendine sorduğu soruların cevaplarının peşine düşmek üzere Kanada'ya yerleşip Montreal Üniversitesinde çalışmaya başladı. Burada kavuştuğu geniş laboratuvar olanakları sayesinde yaşamı boyunca insan vücudunun stresle baş etmesini sağlayan ya da edememesine neden olan mekanizmaları araştırdı.

"Stres" kavramını tıp literatürüne sokan Hans Selye, vücudun baskıyla karşı karşıya kaldığında yaşadığı süreçleri Genel Uyum Sendromu adını verdiği teoriyle açıkladı ve onlarca yıl süren deneysel araştırmalarının sonunda biyolojik stres mekanizmalarının nasıl işlediğini ortaya koydu.

Endokrinolog?

Yani salgı bezleri ve hormonlarla ilgili hastalıklarda uzmanlaşan doktorlardan olmuş.

O zaman bu hayli stresli bilim insanı öyküsü için...

Hans amcaya teşekkürler.

